

Digitale Gruttokaart levert een gedetailleerder verspreidingsbeeld en meer Grutto's op

Veel weidevogels, met de internationaal belangrijke Grutto voorop, gaan al vanaf de jaren zeventig gestaag in aantal achteruit en zijn inmiddels op de Rode Lijst beland. In de loop van de jaren negentig nam als antwoord op de afname de variatie in vormen van weidevogelbescherming toe. Dit wordt tegenwoordig aangeduid met de verzamelnaam Agrarisch Natuurbeheer. Kern van deze aanpak is een grotere vrijheid bij het ruimtelijk invullen van beheer. De noodzaak om zicht te krijgen op het belang van bepaalde regio's voor met name de Grutto is hierdoor sterk toegenomen.

Noodzaak gedetailleerder verspreidingsbeeld

Oorspronkelijk werd het weidevogelbeheer ruimtelijk gezien strak omgrensd via de Relatienota. De ligging van weidevogelreservaten en beheerspercelen lag hiermee grotendeels vast. Allengs nam de roep om meer vrijheid bij het aanwijzen van beheerspercelen door boeren toe. Enerzijds om beheerspercelen beter in te kunnen passen in de bedrijfsvoering, anderzijds om beter in te spelen op het voorkomen van weidevogels op een perceel. Begrippen als 'Ruime Jas' en 'Vliegende hectares' werden geboren. Andere vormen van weidevogelbescherming waren tegelijk in opmars zoals nestbescherming en het creëren van vluchtstroken en plas-drassituaties. De invoering van het Programma Beheer als opvolger van de Relatienota trachtte al die verschillende beheersvormen te integreren in verschillende beheerspakketten. De term mozaïekbeheer werd geïntroduceerd en kreeg een invulling in het project Nederland-Gruttoland en Gruttokringen ('Skriezekruten'). Hierbij moeten verschillende maaidata (zgn. maaitrappen) zorg dragen voor een gevarieerd aanbod aan graslandpercelen, opdat elke weidevogel, maar vooral de Grutto, in elk deel van het broedseizoen een graslandperceel kan aantreffen dat aansluit bij de behoeften van dat moment.

De eerste Gruttokaart uit 2002 had vooral tot doel de belangrijkste weidevogelgebieden in Nederland in kaart te brengen ten behoeve van het door de Rijksoverheid te ontwikkelen nieuwe ruimtelijk beleid. Met die kaart in de hand pleitte men voor het behoud van het landschappelijk open karakter van die gebieden, omdat veel weidevogels daarvan profiteren. De ontwikkelingen in de beheersvormen, en de verregaande integratie tussen die vormen op gebieds- en regionaal niveau, vragen om een veel gedetailleerder verspreidingsbeeld van met name de Grutto dan de oude kaart bood. Immers, met die kennis kan het beheer effectiever worden gemaakt door het in te zetten in de gebieden die het meeste perspectief bieden. Vogelbescherming

Nederland heeft daarom samen met Staatsbosbeheer het initiatief genomen om een geactualiseerde en sterk verbeterde Gruttokaart anno 2004 te maken. Bureau Altenburg & Wymenga en SOVON Vogelonderzoek Nederland hebben de handschoenen opgepakt om zo'n kaart te maken en hebben de hiervoor benodigde gegevens verzameld. Het uiteindelijke kaartbeeld is op basis daarvan samengesteld door Staatsbosbeheer in samenwerking met bureau Media Nieuwe Stijl en kan via het internet door iedereen worden geraadpleegd. Zie achterop dit blad.

Gegevensverzameling

Om een geactualiseerde en sterk verbeterde Gruttokaart 2004 te maken, moesten aantallen Grutto's (broedparen) worden verzameld per telgebied van zo recent mogelijke datum. Telgebieden zijn 100-500 hectare groot en hebben 'logische' topografische grenzen (wegen, waterwegen e.d.). Telgegevens zijn afkomstig van allerlei instanties (zoals provincies) en vrijwilligers. Alleen gegevens vanaf 1995 werden gebruikt, omdat de trend van de Grutto sinds dat jaar een constante afname laat zien en extrapolatie van de aantallen naar 2004 anders niet meer verantwoord werd geacht. Het merendeel van de verzamelde gegevens is afkomstig uit 2002 of 2003 (bijna 45% van de getelde aantallen) en verzameld met intensieve inventarisatiemethodes, zoals de uitgebreide territoriumkartering (BMP).

Op basis van een eerste verkenning van gebieden waarvoor aantalsinformatie bekend was, is een kaartbeeld gemaakt van de plekken in Nederland waarvoor die informatie nog niet beschikbaar was. Deze 'witte' plekken zijn vergeleken met de aantalschattingen van de Grutto per atlasblok uit de Broedvogelatlas. Vervolgens is een selectie gemaakt van belangrijke gebieden die in het seizoen 2004 alsnog met een 'quickscan' zijn geteld (eenmalige telling). In totaal is zo ongeveer 80.000 ha geteld en was uiteindelijk van 80% van Nederland bekend hoeveel Grutto's er zaten.

Maken kaartbeeld

De diversiteit in de gegevens is natuurlijk enorm. Er doen zich dan ook een aantal problemen voor bij het maken van een kaartbeeld voor het jaar 2004:

- telgegevens stammen uit verschillende jaren
- verschillen in telresultaten door verschillende telmethoden
- overlap tussen telgebieden, waarbij teljaar en/of telmethode kunnen verschillen
- ontbrekende waarden (gebieden zonder telgegevens).

Om te komen tot een volledig en recent kaartbeeld zijn daarom een aantal analyses uitgevoerd, waaronder: (1) inschatting van het aantal Grutto's in de niet-getelde gebieden, (2) extrapolatie van getelde aantallen naar het jaar 2004 en (3) omrekening van getelde aantallen naar één standaardmethode.

Voor deze analyse is o.a. gebruik gemaakt van regressiemodellen, waarin rekening wordt gehouden met landschapsvariabelen (zoals aandeel grasland, openheid van het landschap, grondwatertrappen, enz.), regionale verschillen in aantalsontwikkelingen en telmethode. Ook werd gebruik gemaakt van de presentiegegevens per kilometerhok uit de Broedvogelatlas. Zo ontstond voor 2004 een bestand met Grutto-aantallen per hokje van 500x500 meter. Het kaartbeeld bestaat dus uit voorspelde aantallen, afkomstig uit het model, en kan daardoor lokaal enigszins afwijken van de indruk van deskundigen ter plekke.

Tabel 1. Schatting van het aantal broedparen (afgerond) van de Grutto per provincie en voor heel Nederland in 2004, op basis van het verzamelde gegevensbestand en de daarop gebaseerde modelberekeningen. Tussen haakjes is het betrouwbaarheidsinterval weergegeven.

Provincie 2004

Friesland	19.800	(15.500-24.000)
Groningen	3.000	(2.350-3.600)
Drenthe	1.150	(900-1.400)
Noord-Holland	11.700	(9.200-14.200)
Overijssel	4.170	(3.280-5.060)
Flevoland	205	(165-250)
Gelderland	4.350	(3.450-5.300)
Zuid-Holland	10.250	(8.100-12.500)
Utrecht	5.300	(4.170-6.450)
Noord-Brabant	1.400	(1.135-1.750)
Limburg	120	(95-145)
Zeeland	510	(400-620)
TOTAAL	62.000	(48.800-75.200)

Het kaartbeeld

Het resultaat van de hiervoor beschreven werkwijze is een kaartbeeld dat de verspreiding van de Grutto in Nederland weergeeft op een gedetailleerd niveau uitgedrukt in gruttodichtheden (aantal broedparen/100 ha) in een raster van 500 meter-cellen (25 ha). Via www.grutto.nl kan de kaart worden geraadpleegd (zie voor een voorbeeld de achterkant van dit nummer). De digitale gruttokaart kent drie schaalniveaus: Nederland, provincies en regio's binnen provincies. De topografische achtergrondinformatie is aangepast aan het schaalniveau.

De digitale Gruttokaart bevat niet alleen meer detailinformatie dan de oude Gruttokaart, maar beperkt zich ook niet langer tot alleen het agrarisch gebied. Grutto's op bijv. kwelders zijn nu ook opgenomen. Daarnaast zijn nu een aantal lokaties zichtbaar die op de oude kaart niet of nauwelijks tot uiting kwamen, zoals de Kapelsche en Yerseke Moer en de Prunjepolder in Zeeland en de polders van Terschelling en Schiermonnikoog.

De bolwerken worden natuurlijk nog steeds aangetroffen in het Lage Midden en westelijk kleigebied van Friesland, het Reitdiepgebied en het Zuidelijk Westerkwartier in Groningen, de Kop van Overijssel, de veenweidegebieden ten noorden van Amsterdam, het Groene Hart, de Eempolders en Arnhemheer. Binnen die bolwerken komen echter grote verschillen in gruttodichtheden voor; clusters binnen die gebieden worden nu dus veel beter in beeld gebracht.

Populatieschatting

De voorspelde aantallen per 500 meter-cel kunnen per regio/provincie of geheel Nederland bij elkaar worden opgeteld. Hieruit ontstaat dus een populatieschatting voor de Grutto (tabel 1). Dit levert voor 2004 een populatieschatting op van 62.000 broedparen (49.000-75.000). Aanmerkelijk meer

dan de schatting uit de Broedvogelatlas voor de periode 1998-2000 van 46.000 (45.000 - 50.000). Er is daarom op een aantal verschillende manieren geprobeerd te achterhalen of de ruimtelijke modellering wellicht een structurele fout zou kunnen bevatten. Deze kon niet worden gevonden, sterker zelfs, alle mogelijke afwijkingen lijken eerder te resulteren in nog hogere aantallen.

De oorzaak van het verschil moet dan ook eerder worden gezocht in een te conservatieve schatting in de Broedvogelatlas. De eerste signalen hiervoor bereikten ons al tijdens de quickscan, toen bleek dat de aantallen Grutto's in een aantal gebieden groter waren dan op grond van de Atlas werd verwacht. Een goede vergelijking van werkelijk getelde aantallen in 2002-2004 met atlas-schattingen is alleen mogelijk als een atlasblok volledig is geteld. Dit komt praktisch niet voor, maar bij 113 atlasblokken is minimaal 90% van het oppervlak geteld. Voor die atlasblokken bleek dat in 32% van de atlasblokken de atlas-schatting één klasse te laag was, in 5% van de atlasblokken zelfs meer dan één klasse. Overschattingen kwamen in 15% van de gevallen voor. Dit levert alleen al voor deze atlasblokken een verschil van meer dan 2.500 paar Grutto's op, ofwel bijna 1,5 maal zo veel.

Grotere telinspanning loont

De Broedvogelatlas was natuurlijk primair bedoeld om de verspreiding van broedvogels in Nederland goed in beeld te brengen. De aantalschattingen per atlasblok berusten veelal op een indruk van de teller, gebaseerd op een relatief beperkte hoeveelheid veldwerk, die geconcentreerd was in een deel van het atlasblok. Zeker voor schaarse soorten die lokaal in hoge dichtheden kunnen voorkomen, zoals de Grutto, blijken waarnemers vaak een te voorzichtige schatting voor het atlasblok gemaakt te hebben. Dat geldt waarschijnlijk vooral voor atlasblokken die niet tot het reguliere werkgebied van de teller behoren. In de Broedvogelatlas wordt de betrouwbaarheid van de schattingen als volgt verwoord: 'De gepresenteerde schattingen kunnen niet meer beogen dan wat ze zijn: een tamelijk grove benadering van de werkelijkheid. In detail zullen ze hier en daar zeker de plank misslaan en voor verbetering vatbaar zijn.'

De gerichte gruttotellingen tijdens de quickscan leverden al grotere aantallen op dan was verwacht op grond van de atlas-schattingen. Meer tijd kon worden besteed aan het vinden en tellen van de Grutto's en bovendien werden de tellingen uitgevoerd

op een moment in het broedseizoen dat de kans op het aantreffen van Grutto's het grootst was. Tevens bleken de aantallen vastgesteld met de quickscan nog weer achter te blijven bij intensieve telmethodes als territoriumkartering. Een grotere telinspanning levert in dit geval dus ook grotere aantallen op. Bij het maken van de Gruttokaart is alle aantalsinformatie 'vertaald' naar die grotere telinspanning; territoriumkartering. Logischerwijs heeft dit ook geresulteerd in een betere en dus ook hogere populatieschatting van de Grutto.

Toch gaat het slecht

Helaas betekent dit niet dat het nu ineens beter gaat met de Grutto in Nederland. De trend die naar voren komt uit het Nationale Weidevogelmeetnet, een onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM), laat zien dat de Grutto in 1990-2003 jaarlijks met 3% is afgenomen. Uitgaande van de nieuwe populatieschatting en een gelijkblijvende trend in de komende jaren zou dat betekenen dat in de komende tien jaar de Gruttostand met ruim 16.000 broedparen zal afnemen tot een populatie van ca. 45.000 broedparen.

De ontwikkeling van de aantallen vertoont grote verschillen tussen regio's. Alleen de zeekei-gebieden van Zeeland, Zuid-Holland en West-Brabant doen het minder slecht dan het landelijk gemiddelde. De aantallen in de zeekeigebieden van Noord- en Midden-Nederland en het rivierengebied nemen in dezelfde mate af als het landelijk gemiddelde. De laagveengebieden van West-Nederland weken hier in de eerste jaren in positieve zin van af, maar vertonen nu een vergelijkbare afname als het landelijk gemiddelde. Op de zandgronden doen de Grutto's het relatief slechter, maar dit ligt in de lijn der verwachtingen. Dat de laagveen-gebieden van Noord-Nederland de sterkste afname laten zien, wekt echter verbazing. Voor een deel kan dit het gevolg zijn van een intensiever graslandgebruik. Percelen worden in Noord-Nederland gemiddeld vaker gemaaid dan in West-Nederland, maar dit lijkt niet de enige verklaring voor de achteruitgang. Wellicht spelen ontwatering, areaalverlies en predatie in deze regio een grotere rol dan in andere regio's. Alleen effectieve beheersmaatregelen op de juiste plek kunnen deze ontwikkeling hopelijk tot staan brengen. De digitale Gruttokaart kan daar een bijdrage aan leveren.

Wolf Teunissen, Henk Sierdsema & Wibe Altenburg